

TA'LIM TIZIMIDA EKOLOGIK BILIMLARNI SHAKLLANTIRISHNING IJTIMOIIY ZARURATI

**Taxirova Saboxon
Xursandbek qizi**

*Urganch Ranch texnologiya universiteti
2-bosqich talabasi*

Annotatsiya

Ushbu maqolada atrof-muhitni asrab-avaylash, unga ehtiyotkorona munosabatda bo'lish, ekologik qadriyatlar va yoshlarda ekologik bilimlarning shakllantirishning zaruriyati yoritilgan.

Kalit so'zlar:

ekologik bilim, ekologik ong, atrof-muhit, ekologiya, tabiiy resurslar, ekologik madaniyat.

Har bir insonda o'zi yashab turgan uy, ko'cha, mahalla, qishloq va shaharni ifloslanishdan asrash, uni obodonlashtirish, ko'kalamzor-lashtirish, tabiiy maskanlarni asl holida saqlash va ulardan unumli foydalanish, yurtimiz tabiatini muhofaza qilish singari fazilatlarini shakllantirish ekologik tarbiyaning ajralmas qismidir. Aholining ekologik madaniyatini yuksaltirish, atrof- muhitga oqilona munosabatda bo'lish, tabiat ne'matlarini kelgusi avlodlar uchun asrab-avaylash hissini shakllantirish antropogen ta'sirlarning oldini olishda asosiy omillardandir.

Ekologik ta'lim-tarbiya tabiat va jamiyat o'rtasidagi uzviylikni ta'minlash hamda tabiiy barqarorlikni saqlashda muhim ahamiyatga egadir. SHuningdek, ekologik ta'lim-tarbiya yoshlarni tabiatdan ongli ravishda foydalanish va ular qalbida tabiatga mehr-muhabbat uyg'otish hamda tejamkorlikka o'rgatishda qo'l keladi. Albatta, yosh avlod qalbida tabiatga nisbatan hurmat hissini shakllantirish va rivojlantirish muhim masalalardan sanaladi.

Tabiatga muhabbat, tabiat go'zalliklarini sevish va tabiatdanratsional foydalanish g'oyalarini bolalikdan singdirib borish va bu tarbiyani o'rta va oliy maktabda o'qish jarayonida davom ettirish zarurdir. Faqat shu yul bilangina tabiatga ehtiyotlik bilan munosabatda bo'lishni insonlar ongiga singdirish mumkin.

Tabiat muxofazasida insonparvarlik - gumanizm maqsadlari, ya'ni kishilarga yaxshilik, g'amxurlik qilish muhim o'rin tutadi. Hamma mashhur pedagoglar o'quvchilarni yoshligidan boshlabinsonparvarlik, tabiatparvarlik ruhida tarbiyalashni ta'kidlab kelganlar.

XX asr oxirida insoniyatning biosferadagi jarayonlarga ta'siri o'zining yuqori bosqichiga yetdi. Hozirgi paytda jahon ekotizimida mahalliy va ma'naviy ekologik inqiroz vaziyatlari kuzatilmoqda. Bunday murakkab davrda ekologiyaning ilmiy-nazariy, amaliy, talimiy madaniy va axboriy ahamiyatlari tobora ortib bormoqda. Atrof muhit holatini to'g'ri baholash, zarur tadbirlarning o'z vaqtida o'tkazilishini ta'minlash ekologik bilimlarning rivojlanganlik darajasi bilan bevosita bog'liqdir.

Insoniyatning atrof muhitga ta'siri ortgan hozirgi davrda ijtimoiy ekologik vaziyatning kelajakdagi o'zgarishlari to'g'risida turli bashoratlar mavjud.

Asrimizning 70-yillarida rivojlangan kapitalistik davlatlarda tushkunlik bashoratlari yuzaga keldi. A.Pechchei, O.Toffler, R.Folk, Dj. Forester, D.Medouz va boshqalar ijtimoiy-ekologik tushkunlik vakillari hisoblanadilar. Ularning fikricha hozirgi o'sish suratlari va tabiatga tajovuz saqlanib qolsa XXI asrning birinchi yarmi yakunida ekologik inqiroz muqarrardir. Ekologik inqirozning oldini olish uchun ular ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish suratlari mintaqaviy yoki jahon miqyosida chegaralash, sekinlatish zarurligini ta'kidlaydilar.

Dinamik muvozanat bashoratlari tushkunlik bashoratlarga zid ravishda yuzaga keldi. V. Leonfev, B.Xyuz, Ya.Tinbergen, G.Kan kabi bu ycnalish vakillari rivojlangan kapitalistik mamlakatlarda ishlab chiqarish suratlari sekinlatib, rivojlanayotgan mamlakatlar iqtisodiyotini o'stirish uchun sharoitlar yaratishni taklif qildilar. Shuni ta'kidlash lozimki, ikkala yo'nalish vakillari vaziyatning murakkabligi va insoniyatning imkoniyatlariga ortiqcha baho berib yubormaslikka chaqiradilar.

Tabiatni muhofaza qilish vazifalarini hal qilish yo'llari bo'yicha ilmiy ishlanmalarni ham bir necha guruhlariga bo'lish mumkin. Demografik konsepsiyalarda ba'zi olimlar (D.Medouz, M.Mearovich, A.King, A.Yerlix va boshqalar) aholi soni o'sishini chegaralash tarafdoridirlar. B.Kommoner, B. Uord, R.Dyubo va boshqalar tabiatni muhofaza qilish masalalarini atrof muhitni ifloslamaydigan texnologiyalar yaratish va ijtimoiy sharoitlarni hisobga olgan holda hal qilishni taklif qiladilar. Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, ijtimoiy ekologik bashoratlar ekologik inqirozning oldini olishda muhim rol o'ynaydi. Ishlab chiqarishning atrof-muhitga zararli ta'sirini kamaytirishda ekologik eksoertiza muhim ro'l o'ynaydi. Ekologik ekspertizaning xalq, xo'jaligining alohida tarmoqlari, ayrim hududlarning ijtimoiy, iqtisodiy rivojlanishi bo'yicha loyihalarni asoslash jarayonida ekologik nazorat va ekologik xafzizlikni ta'minlash maqsadida amalga oshiriladi. Ekologik ekspertiza hayot muhiti, insonning sog'ligi va tabiiy resurslarga belgilangan normativlardan ortiq darajada salbiy ta'sirning oldini olish maqsadida loyihalash bosqichida o'tkaziladi.

Tabiatdan foydalanishda iqtisodiy mexanizmni takomillashtirish muhim ahamiyatga ega. Hozirgi kunda tabiiy muhitning me'yoridan ortiq ifloslanganligi, tabiiy resurslardan foydalanganlik uchun jarima va to'lovlar joriy qilingan. Buning natijasida to'plangan mablag'lar turli ekologik tadbirlarga sarflanishi mumkin. O'zbekistonda yangi iqtisodiy munosabatlarga o'tish jarayonida tabiatdan foydalanishning o'ziga xos iqtisodiy mexanizmi shakllanmoqda. Tabiatdan foydalanish iqtisodiyotining amaliyotga tadbir etilishi "Inson va tabiat" o'rtasidagi munosabatlarni muvozanatga keltirishda muhim ro'l o'ynaydi.

Tabiatni muxofaza qilish, tabiatdan oqilona foydalanish va ekologik sharoitlarni yaxshilashda ekologik ta'lim tarbiya muhim ro'l o'ynaydi. Turli mamlakatdagi ekologik vaziyat, tabiatdan foydalanish xususiyatlari ko'p jihatdan aholining ekologik savodxonlik darajasi, ekologik madaniyatga bog'liqdir. Ekologik tarbiya oiladan boshlanadi. Ekologik ta'lim va tarbiya bog'chadan oliy o'quv yurlarigacha uzluksiz davom etishi lozim. Tabiatga mexr-insonlarga oqibatdir.

Ekologik ta'lim tarbiya BMT, YUNESKO va YUNEPning diqqat markazidagi masaladir. Ekologik ta'lim va tarbiyani rivojlantirish uchun jahon, alohida davlatlar miqyosida turli tadbirlar o'tqazilmoqda. Har bir soha mutaxassisi ekologik savodxon bo'lishi va o'z faoliyatida tabiatga zarar yetkazmasligi, ekologik ta'lim-tarbiyani rivojlantirishga hissasini qo'shishi lozimdir.

O'zbekiston respublikasida ekologik ta'lim va tarbiyani rivojlantirish sohasida ma'lum tadbirlar o'tqazilmoqda. Mamlakatimizda ekologik ta'lim-tarbiyani amalga oshirishning uzluksiz konsepsiyasi ishlab chiqilgan. Lekin bu borada kamchiliklar hali ko'p. Jumladan O'zbekiston respublikasining "Tabiatni muxofaza qilish to'g'risidagi" qonunida ushbu masalaga kam o'rin berilgan. Ekologik axborot tizimi yaxshi shakillanmagan. Bu muammolar yaqin yillar ichida ijobiy hal qilinishi lozim.

XXI asr-ekologiya asri bo'lishi shubhasizdir. Har bir inson ona sayyoramiz tabiatni ziyon yetkazmasdan o'zgartirishi, tabiiy boyliklardan oqilona foydalanish va yashash muhitini saqlashdek muqaddas ishga o'zining munosib hissasini qo'shishi lozimdir.

Xulosa o'rnida shuni aytish o'rinliki, inson o'zini anglashi va uning atrof muhitga bo'lgan munosabatini ijobiylashtirishi, yani kundalik hayotimizda tabiatga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan har qanday hatti-harakati oqibatini avvaldan anglab yetishi va shunga yarasha faoliyatko'rsatishi, tegishli bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishi, har birimiz o'zimizni tabiatning ajralmas bir bo'lagi va uning xaloskori ekanligimizni unutmasligimiz lozim. SHuning uchun ta'lim-tarbiyaning barcha bosqichlarida tinglovchi va tarbiyalanuvchilarni ekologik tafakkurini rivojlantirib borish har birimizning tabiat oldidagi muqaddas burchimiz bo'lib qolishi darkor.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI;

1. A.Karimov. O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida xavfsizlikka taxdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari.T.1998
2. Baratov P. Tabiatni muhofaza qilish. T. O'qituvchi. 1983 y.
3. Yormatov D. Norqulov A. Avazov Sh. Sultonov N. Sanoat ekologiyasi «O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati» nashriyoti. Toshkent 2007 y.
4. Otaboyev S. Nabiyev M. Inson va biosfera. T. O'qituvchi . 1995. 307 b.
5. To'xtayev A, Xamidov A, Ekologiya asoslari va tabiatni muhofaza qilish. T. O'qituvchi .1994.
6. Shodimetov Yu. Ijtimoiy ekologiyaga kirish. T. O'qituvchi. 1994.